

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σας διδάσκω τον υπεράνθρωπο. Ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει να υπερνικείται. Τι έχετε κάνει για να τον υπερνικήσετε;

Friedrich Nietzsche, **Τάδε Έφη Ζαρατούστρα**, Πρόλογος.

Γιατί προσπαθούμε να γίνουμε μετά-άνθρωποι; ... Σίγουρα, μπορούμε να κατορθώσουμε πολλά παραμένοντας άνθρωποι. Όμως, μπορούμε να φτάσουμε σε ψηλότερες κορυφές, μόνο εφαρμόζοντας την εξυπνάδα μας, την αποφασιστικότητά μας και την αισιοδοξία μας, για να αποδράσουμε από την ανθρώπινη χρυσαλλίδα ... Τα σώματά μας ... περιορίζουν τις ικανότητές μας.

Μνεία και απάντηση του Max More, ιδρυτή του Ινστιτούτου των Extropians, για τον Nietzsche.¹
<http://www.ct.heise.de/english/inhalt/co/2041/1.html>

Το Διαδίκτυο δεν είναι απλώς μια τεχνολογική καινοτομία: είναι ένας νέος τύπος τεχνολογικής καινοτομίας: ένας τύπος, που αποκαλύπτει την ίδια την ουσία της τεχνολογίας. Μέχρι σήμερα, οι καινοτόμοι της τεχνολογίας, γενικώς, παρήγαγαν συσκευές, που υπηρετούσαν ήδη αναγνωρισμένες ανάγκες, και μετά ανακάλυπταν μερικές απροσδόκητες επιπτώσεις. Έτσι, ο Alexander Graham Bell πίστευε ότι το τηλέφωνο θα ήταν χρήσιμο για επικοινωνία στις επιχειρήσεις, αλλά δεν θα γινόταν αποδεκτό στα σπίτια των ανθρώπων, πόσο μάλλον ότι οι άνθρωποι θα το χρησιμοποιούσαν περπατώντας στο δρόμο. Παρόμοια, ο Henry Ford πίστευε ότι το αυτοκίνητο έδινε στους ανθρώπους φτηνή αξιόπιστη και εξατομικευμένη μεταφορά, αλλά δεν φανταζόταν ότι θα κατέστρεφε το περιβάλλον και το εσωτερικό των πόλεων και ότι θα απελευθέρωνε τις σεξουαλικές σχέσεις των εφήβων. Το Διαδίκτυο είναι διαφορετικό. Αρχικά προοριζόταν για την επικοινωνία μεταξύ επιστημόνων, αλλά τώρα αυτό είναι ένα από τα πολλά χαρακτηριστικά του. Έχουμε φτάσει να αντιληφθούμε ότι το Διαδίκτυο είναι τόσο πολύ γιγαντιαίο και πολύπλευρο για μας, ώστε να το θεωρούμε ως εργαλείο, που ικανοποιεί κάθε ειδική ανάγκη, και κάθε καινούργια χρήση, που παρέχει, να είναι μια έκπληξη. Εάν η ουσία της τεχνολογίας είναι να κάνει τα πάντα εύκολα προσβάσιμα και τέλεια, τότε το Internet είναι το τέλειο τεχνολογικό εργαλείο. Είναι το αποκορύφωμα της ίδιας της τάσης να κάνουμε τα πάντα όσο πιο ευέλικτα γίνεται, η οποία μας έχει οδηγήσει να κάνουμε την πραγματικότητα ψηφιακή και να αλληλοσυνδέουμε τα τμήματά της όσο πιο πολύ μπορούμε.² Αυτά που ο Ιστός μας επιτρέπει να κάνουμε είναι κυριολεκτικά απεριόριστα. Μια τέτοια αμιγής ευελιξία, φυσικά, οδηγεί τους ανθρώπους να συναγωνίζονται στην έκφραση αποτρόπαιων προφητειών για το τι θα γίνει το Διαδίκτυο στο απώτερο μέλλον. Μας λένε ότι, εφόσον είναι ένας καινούργιος τρόπος σύνδεσης και πρόσβασης σε πληροφορίες, το Internet θα φέρει μια νέα εποχή οικονομικής ευημερίας, θα οδηγήσει στην ανάπτυξη των έξυπνων μηχανών αναζήτησης, που θα μας δίνουν μόνο τις πληροφορίες, που επιθυμούμε – απαλλαγμένες από τις άχρηστες πληροφορίες – θα λύσει τα προβλήματα της μαζικής εκπαίδευσης, θα μας φέρει σε επαφή με όλη την πραγματικότητα, θα μας επιτρέψει να έχουμε ακόμη πιο ευέλικτες ταυτότητες από αυτές, που ήδη έχουμε, και με αυτόν τον τρόπο θα προσθέσουμε καινούργιες διαστάσεις νοήματος στις ζωές μας.

Αλλά, παρά τη σχετική επιτυχία του ηλεκτρονικού εμπορίου, οι άλλοι τομείς, για τους οποίους έχουν δοθεί οι υποσχέσεις για ένα νέο και πιο ικανοποιητικό τρόπο ζωής, ενώ έχουν προξενήσει αρκετές συζητήσεις, μόνο λίγα αίσια αποτελέσματα έχουν φέρει.³ Στην πραγματικότητα, οι ερευνητές του Πανεπιστημίου Carnegie-Mellon έμειναν κατάπληκτοι ανακαλύπτοντας ότι, όταν στους ανθρώπους δινόταν η πρόσβαση στον Παγκόσμιο Ιστό, αυτοί αισθάνονταν απομονωμένοι και μελαγχολικοί. Η εφημερίδα *New York Times* αναφέρει:

Τα αποτελέσματα ενός ερευνητικού έργου αξίας 1.5 εκατομμυρίου δολαρίων ήταν εντελώς αντίθετα προς τις προσδοκίες των κοινωνικών επιστημόνων, οι οποίοι το σχεδίασαν, και επίσης των πολλών οργανισμών, που χρηματοδότησαν αυτή τη μελέτη ... 'Μείνουμε έκπληκτοι από τα αποτελέσματα, επειδή είναι αντίθετα με τη διαίσθηση, που 'έχουμε για το πώς κοινωνικά χρησιμοποιείται το Internet,' είπε ο Robert Kraut, καθηγητής Κοινωνικής Ψυχολογίας στο Ινστιτούτο Αλληλεπίδρασης Ανθρώπου-Υπολογιστή του Πανεπιστημίου Carnegie Mellon. 'Εδώ δεν μιλάμε για ακραία φαινόμενα. Τα υποκείμενα της έρευνάς μας και οι οικογένειές τους ήταν φυσιολογικοί ενήλικες και κατά μέσο όρο, για όσους χρησιμοποιούσαν πιο πολύ το Internet, τα πράγματα χειροτέρευαν.'⁴

Οι ερευνητές συνοψίζουν τα πορίσματά τους ως ακολούθως:

Αυτή η έρευνα εξέτασε την κοινωνική και ψυχολογική επίδραση του Internet σε 169 ανθρώπους 73 οικογενειών, κατά τη διάρκεια της πρώτης τους μονοετούς έως διετούς σύνδεσης ... Σε αυτό το δείγμα, το Internet χρησιμοποιούνταν εκτενώς για επικοινωνία.

Όμως, η μεγαλύτερη χρήση του Internet συσχετιζόταν με ελάττωση της επικοινωνίας των συμμετεχόντων με τα μέλη της οικογένειάς τους στο σπίτι, με ελάττωση του μεγέθους του κοινωνικού κύκλου τους και με αύξηση της μελαγχολίας και της μοναξιάς τους.⁵

Οι συγγραφείς συμπεραίνουν ότι αυτό που λείπει στο Internet είναι η πραγματική ενσώματη παρουσία των ανθρώπων μεταξύ τους:

Οι on-line φιλίες μπορούν να είναι περισσότερο περιοριστικές από τις φιλίες, που υποστηρίζονται από τη σωματική εγγύτητα ... Επειδή οι on-line φίλοι δεν είναι ενσωματωμένοι στο ίδιο καθημερινό περιβάλλον, θα είναι λιγότερο πιθανόν να καταλάβουν το γενικό πλαίσιο της συζήτησης, το οποίο την κάνει πιο δύσκολη και καθιστά τη μεταξύ τους υποστήριξη λιγότερο πιθανή. Ακόμη και οι ισχυροί δεσμοί, που διατηρούνται από απόσταση δια μέσου της ηλεκτρονικής επικοινωνίας, είναι πιθανόν να είναι διαφορετικοί στο είδος και ίσως μειωμένοι σε ένταση, συγκριτικά με τους ισχυρούς δεσμούς, που στηρίζονται, όταν υπάρχει σωματική εγγύτητα. Οι εφαρμογές της επικοινωνίας μεταξύ ανθρώπων, που τώρα επικρατούν στο Internet, ή είναι ουδέτερες, όσον αφορά τους ισχυρούς δεσμούς, ή έχουν την τάση να τους αποδυναμώνουν, αντί να τους ενισχύουν.⁶

Αυτή η εκπληκτική ανακάλυψη δείχνει ότι η μη σωματικότητα του χρήστη του Διαδικτύου έχει βαθιά και απροσδόκητα αποτελέσματα. Πιθανώς, επηρεάζει τους ανθρώπους με τρόπους, που είναι διαφορετικοί από το πώς τους επηρεάζουν τα περισσότερα εργαλεία της επικοινωνίας, επειδή το Internet μπορεί να γίνει ο βασικός τρόπος, με τον οποίον οι χρήστες του συσχετίζονται με τον υπόλοιπο κόσμο. Δεδομένων αυτών των εκπλήξεων και απογοητεύσεων, θα θέλαμε φυσικά να ξέρουμε ποια είναι τα οφέλη και ποιοι είναι οι κίνδυνοι του να ζουν οι άνθρωποι δικτυωμένοι; Μόνο τότε ίσως μπορεί να υπάρξει μια μικρή ελπίδα για να κατανοήσουμε το μέλλον του Internet και για να αντιληφθούμε τι συμβαίνει, όταν οι άνθρωποι ζούνε αποκλειστικά μέσω αυτού.

Σύμφωνα με τους πιο ακραίους θιασώτες του, η μακροπρόθεσμη υπόσχεση του Δικτύου είναι ότι ο κάθε άνθρωπος, σύντομα θα είναι ικανός να υπερβεί τα όρια, που του επιβάλλονται από το σώμα του. Όπως το θέτει ο John Perry Barlow, ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές αυτού του οράματος, το 'ηλεκτρονικό σύνορο' είναι 'ένας κόσμος, που είναι και παντού και πουθενά, αλλά δεν είναι εκεί, όπου ζουν τα σώματα'.⁷ Με τον όρο 'σώμα,' οι οραματιστές σαν τον Barlow φαίνεται να εννοούν όχι μόνο το υλικό σώμα, με το εμπρός και πίσω μέρος του, τα χέρια, τα πόδια και την ικανότητα κίνησης μέσα στον κόσμο, αλλά επίσης και τις συναισθηματικές καταστάσεις, που είναι σημαντικές για τους ανθρώπους, τη θέση τους σε ένα συγκεκριμένο γενικό πλαίσιο, όπου πρέπει να αντεπεξέρχονται σε πράγματα και ανθρώπους, και τις πολλές δυσκολίες, στις οποίες είναι εκτεθειμένοι, την απογοήτευση και την αποτυχία, καθώς επίσης τις αρρώστιες και το θάνατο. Εν συντομία, στον όρο σωματικότητα συμπεριλαμβάνουν

όλες τις πλευρές των περιορισμών και της τρωτότητας των ανθρώπων. Στο υπόλοιπο αυτού του βιβλίου, θα κατανοώ το σώμα με τέτοιους γενικούς όρους.

Όπως ο Yeats λυπόταν, που η ψυχή του ήταν ‘δεμένη σε ένα ζώο, που πέθαινε’ (‘Πλέοντας προς το Βυζάντιο’, στο *ο Πύργος*, 1928), είναι εύκολο να δούμε το θέλημα της ολοκλήρωσης της εξέλιξης του ανθρώπου, η οποία αφήνει προς τα πίσω το σώμα του ζώου, μέσα στο οποίο οι γλωσσικές και οι πολιτισμικές ταυτότητες του ανθρώπου είναι ως τώρα φυλακισμένες. Ποιος δεν θα επιθυμούσε να γίνει ένα άυλο ον, το οποίο θα μπορούσε να βρισκόταν οπουδήποτε στο σύμπαν, και να φτιάξει εφεδρικά αντίγραφα του εαυτού του, για να αποφύγει τις αρρώστιες και το θάνατο; Οι οραματιστές του Internet και πολλοί άλλοι θα ήταν ευχαριστημένοι, αν τα σώματά τους δεν είχαν καθόλου δυσμορφίες ή αν δεν υπέφεραν από κατάθλιψη, από αρρώστιες, από τις συνέπειες της μεγάλης ηλικίας και αν, τελικά, μπορούσαν να αποφύγουν και τον ίδιο το θάνατο. Αυτές είναι οι υποσχέσεις των μελλοντολόγων, που είναι εμπνευσμένοι από τις δυνατότητες των υπολογιστών, όπως, για παράδειγμα, κάνουν οι Hans Moravec⁸ και Ray Kurzweil.⁹ Αντιπροσωπεύεται στο Internet (πού αλλού;) από διεθνείς ομάδες, όπως οι Extropians, των οποίων ο ηγέτης, ο Max More, αναφέρεται στην επιγραφή αυτής της Εισαγωγής. Αλλά ακόμη και κάποιοι πιο προσγειωμένοι γκουρού ονειρεύονται ότι μπαίνουμε σε ένα νέο επίπεδο πολιτισμού. Σύμφωνα με τη σύμβουλο βιομηχανίας Esther Dyson, ‘ο κυβερνοχώρος είναι η χώρα της γνώσης και η εξερεύνηση αυτής της χώρας μπορεί να είναι το ψηλότερο καθήκον του πολιτισμού’.¹⁰

Το να αφήσουμε το σώμα πίσω θα ευχαριστούσε τον Πλάτωνα, ο οποίος επιδοκίμαζε το ρητό ότι το σώμα ήταν ο τάφος της ψυχής,¹¹ και μαζί με το Σωκράτη ισχυριζόταν ότι θα έπρεπε να ήταν ο ψηλότερος στόχος ενός ανθρώπινου όντος να ‘πεθάνει το σώμα του,’ για να γίνει ο άνθρωπος αμόλυντο πνεύμα. Όπως το έθετε ο Σωκράτης: ‘Περιφρονώντας το σώμα και αποφεύγοντάς το, πασχίζοντας να γίνει ανεξάρτητη – η ψυχή του φιλοσόφου προπορεύεται όλων των άλλων.’¹² Αλλά αυτό που προκαλεί έκπληξη είναι που οι Extropians ισχυρίζονται ότι ακολουθούν τον Nietzsche και όχι τον Πλάτωνα, όταν λένε ότι θα πρέπει να υπερβούμε τον ανθρωπισμό μας.

Στην πραγματικότητα, η αντι-Πλατωνική άποψη του Nietzsche για το σώμα είναι στο ίδιο βιβλίο, που είναι σχετικό με τον υπεράνθρωπο, στο οποίο οι Extropians αρέσκονται να αναφέρονται. Σε μια παράγραφο, που ονομάζεται ‘Για τους Περιφρονητές του Σώματος,’ ο Nietzsche βάζει τον Ζαρατούστρα να πει, σαν να έδινε μια απευθείας απάντηση προς τους Extropians: ‘Εγώ δεν θα ακολουθήσω το δρόμο σας, περιφρονητές του σώματος! Δεν είστε η γέφυρα προς τον υπεράνθρωπο!’¹³ Και συνεχίζει:

‘Εγώ’, λέτε, και είστε περήφανοι για αυτή τη λέξη. Αλλά πιο σημαντικό είναι αυτό, το οποίο δεν επιθυμείτε να πιστεύετε – δηλαδή, το σώμα σας και η μεγάλη του λογική: Αυτό δεν λέει ‘Εγώ’ αλλά πράττει ‘Εγώ’ ... Πίσω από τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου, αδελφέ μου, εκεί στέκεται ένας ισχυρός κυβερνήτης, ένας άγνωστος σοφός – του οποίου το όνομα είναι ο εαυτός σου. Κατοικεί μέσα στο σώμα σου’ είναι το σώμα σου.¹⁴

Ο Nietzsche πίστευε ότι το πιο σημαντικό πράγμα σχετικά με τα ανθρώπινα όντα δεν ήταν οι διανοητικές τους ικανότητες, αλλά οι συναισθηματικές και οι ενστικτώδεις ικανότητες του σώματός τους. Στην αμείλικτη μάχη του εναντίον του Πλατωνισμού και του Χριστιανισμού, ακόμη και στις πιο κρυφές του μορφές στην επιστήμη και την τεχνολογία, ο Nietzsche, πράγματι, προσδοκούσε την υπέρβαση των ανθρώπινων περιορισμών και τη γένεση του υπεράνθρωπου, αλλά με αυτό εννοούσε ότι τα ανθρώπινα όντα, αντί να συνεχίζουν να αρνούνται το θάνατο και το πεπερασμένο, να έχουν τελικά τη δύναμη να δεχτούν τα σώματά τους και τη θνητότητά τους.

Έτσι, το ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπίσουμε είναι: Μπορούμε να προχωρήσουμε χωρίς τα σώματά μας; Είναι το σώμα απλώς ένα υπόλειμμα της προέλευσής μας από τα ζώα – ένας περιορισμός της ελευθερίας μας, την οποία το ανθρώπινο γένος είναι τώρα σε θέση να ξεπεράσει, όπως οι Extropians

ισχυρίζονται – ή ακόμα παίζει το σώμα αποφασιστικό ρόλο στην πνευματική και διανοητική μας ζωή, όπως ο Nietzsche υποστήριζε; Αν ο Nietzsche είχε δίκιο, το υποτιθέμενο μεγάλο πλεονέκτημα του Δικτύου, η ελευθερία από τα όρια, τα οποία επιβάλλονται από τα σώματά μας, είναι, ειρωνικά και η Αχιλλεύς πτέρνα του Δικτύου.

Ως φιλόσοφος, δεν πρόκειται να εμπλακώ σε μια καταδίκη ορισμένων συγκεκριμένων χρήσεων του Internet και σε έναν έπαινο κάποιων άλλων. Το ερώτημά μου είναι πιο θεωρητικό: Τι θα συνέβαινε, αν το Διαδίκτυο γινόταν καθολικά το επίκεντρο της ζωής μας; Τι θα συνέβαινε, αν επικρατούσε αυτό, που ο Joseph Nye, κοσμήτορας της Σχολής Κυβέρνησης Kennedy του Πανεπιστημίου του Harvard, ονομάζει ‘ακαταμάχητη εναλλακτική κουλτούρα’; Εφόσον φτάσαμε στο σημείο να ζούμε ένα μεγάλο μέρος της ζωής μας στον κυβερνοχώρο, θα γίνουμε υπέρ- ή υπό-άνθρωποι;

Ψάχνοντας για μια απάντηση, θα έπρεπε να θεωρούσαμε ανοικτό το ενδεχόμενο ότι, μπαίνοντας στον κυβερνοχώρο, αφήνοντας πίσω τους ζωόμορφους, συναισθηματικούς, ενστικτώδεις, τοποθετημένους, τρωτούς, ενσώματους εαυτούς μας, και αποκτώντας, έτσι, μια αξιοσημείωτη νέα ελευθερία, που ποτέ πριν δεν ήταν πλήρως διαθέσιμη στα ανθρώπινα όντα, ίσως, ταυτόχρονα, αναγκαία, να χάνουμε μερικές κρίσιμες ικανότητές μας: Για παράδειγμα, την ικανότητά μας να διακρίνουμε κάποια λογική στα πράγματα, έτσι ώστε να ξεχωρίζουμε το σχετικό από το άσχετο, την αίσθηση της σοβαρότητας της επιτυχίας και της αποτυχίας, που είναι απαραίτητη για τη μάθηση, και την ανάγκη να καταλάβουμε όσο πιο πολλά μπορούμε από τον κόσμο, αυτά, δηλαδή, που μας δίνουν την αίσθηση ότι συλλαμβάνουμε την πραγματικότητα του κόσμου. Επίσης, θα βρεθούμε στον πειρασμό να αποφύγουμε τον κίνδυνο της αυθεντικής δέσμευσης με τα πράγματα και τις καταστάσεις, και, έτσι, να χάσουμε την αίσθηση για το τι δίνει νόημα στη ζωή μας. Πράγματι, σε ό,τι ακολουθεί, ελπίζω να δείξω ότι, αν χάσουμε το σώμα μας, θα χάσουμε τη συνάφεια, την επιδεξιότητα, την πραγματικότητα και το ίδιο το νόημα. Αν αυτό είναι το αντάλλαγμα της προοπτικής του να ζούμε μέσα και διαμέσου του Internet, ίσως να μην είναι κάτι τόσο δελεαστικό, μετά από όλα αυτά που χάνουμε.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κεφάλαιο 1. Οι περιορισμοί των υπερσυνδέσεων. Η ελπίδα για έξυπνη ανάκτηση πληροφοριών και η αποτυχία της Τεχνητής Νοημοσύνης. Πώς οι πραγματικοί φυσικοί σχηματισμοί και η κίνηση των σωμάτων μας παίζουν ένα ρόλο κριτικής σημασίας, για να κατανοήσουμε τον κόσμο μας, έτσι ώστε η απώλεια της σωματικότητας να οδηγούσε στην *απώλεια της ικανότητας να γνωρίζουμε ποιο είναι το σχετικό*.

Κεφάλαιο 2. Το όνειρο της μάθησης από απόσταση. Η σπουδαιότητα της υλικότητας για τη διδασκαλία και τη μάθηση. Η μαθητεία και η ανάγκη για μίμηση. Χωρίς να εμπλακούμε και χωρίς να είμαστε παρόντες, *δεν μπορούμε να αποκτήσουμε καμία επιδεξιότητα*.

Κεφάλαιο 3. Η απουσία της τηλεπαρουσίας. Το σώμα ως πηγή αίσθησης της αντίληψης της πραγματικότητας. Πώς η απώλεια της αντιμετώπισης του πλαισίου, που μας περιβάλλει, και η δυσκολία επίτευξης του συντονισμού, καταστάσεις που είναι ενδημικές στην τηλεπαρουσία, θα οδηγούσαν στην *απώλεια της αίσθησης της πραγματικότητας των ανθρώπων και των πραγμάτων*.

Κεφάλαιο 4. Αωνυμία και μηδενισμός. Για να έχουμε νόημα στη ζωή μας, απαιτείται μια πραγματική δέσμευση με ανθρώπους, πράγματα και καταστάσεις και η πραγματική δέσμευση κρύβει πραγματικούς κινδύνους. Η αωνυμία και η ασφάλεια των πλασματικών δεσμεύσεων στο Internet θα οδηγούσε σε *μια ζωή χωρίς νόημα*.